

Biologische glastuinbouw op projectlocaties

Workshop

Hans Bulthuis

Expertisecentrum LNV, juli 2001

© 2001 Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Rapport EC-LNV nr. 2001/033
Ede/Wageningen, 2001

Teksten mogen alleen worden overgenomen met bronvermelding.

Deze uitgave kan schriftelijk, telefonisch of per e-mail worden besteld bij het Expertisecentrum LNV onder vermelding van code 2001/033 en het aantal exemplaren.

Oplage 100 exemplaren

Samenstelling Hans Bulthuis

Productie Expertisecentrum LNV
Bedrijfsvoering / Vormgeving & Presentatie
Bezoekadres: Marijkeweg 24, Wageningen
Postadres: Postbus 30, 6700 AA Wageningen
Telefoon: 0317 – 474 801
Fax: 0317 – 427 561
E-mail: balie@eclnv.agro.nl

Voorwoord

Biologische glastuinbouw wordt in Nederland tot nu toe op beperkte schaal uitgeoefend. Het combineert twee sectoren, die van de hoog technologische glastuinbouw en die van de biologische landbouw. Beide kennen kansen en aandachtspunten.

De combinatie van beide vormen van landbouw is zeer interessant om meerdere redenen. Het vult het maatschappelijk streven naar duurzaamheid in, op een eigentijdse manier, met hoogwaardige kennis en ervaring. In de praktijk van zowel de glastuinbouw als de biologische landbouw is voortdurend aandacht voor signalen die duiden op nieuwe concepten. Het laat veel ruimte voor ervaringskennis die, vooral in de wereld van biologische landbouw, heel belangrijk is.

In de nabije toekomst zullen nog veel meer (landbouw)- sectoren te maken krijgen met het combineren van hun kwaliteiten, als we de implicaties van het rapport Wijffels op ons in laten werken.

De workshop op het snijvlak van biologische landbouw en glastuinbouw, was een open verkenning van 35 personen die op zeer diverse manier te maken hebben met biologische glastuinbouw. De discussies waren verrassend, verrijkend en leverden niet alleen veel gezamenlijk nieuw inzicht op maar ook een nieuw netwerk.

Ik wens alle betrokkenen veel succes met het realiseren van een bloeiende en goed ruimtelijk ingepaste biologische glastuinbouw, al dan niet op projectlocaties en wil dit verslag graag aan geïnteresseerden aanbevelen.

Dr. Ir. Henk Smit
Hoofd Programma's Expertisecentrum LNV

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
2	Biologische glastuinbouw	9
2.1	Ketenbenadering	9
2.2	Primaire productie	9
2.3	Projectlocaties	11
3	Kansen en risico's van biologisch glas op projectlocaties	13
4	Informatiebronnen en netwerken	15
4.1	Teelttechnische en bedrijfsmatige opgaven (Geert Welles, PPO)	15
4.2	Ruimtelijke ordening / infrastructuur (Lisette Soeters, LNV)	15
4.3	Regelgeving (Inge Hoogerbrugge, LNV)	16
4.4	Logistiek en clusters (Dick Hylkema, LTO)	16
4.5	Milieuaspecten (Leo Oprel, LNV)	17
4.6	Imago (Joost Guijt, Platform Biologica)	17
5	Ten slotte	19
5.1	Vervolg	20
	Bijlage 1 Programma workshop	21
	Bijlage 2 Rapportage uit de deelsessie 1	23
	Bijlage 3 Deelnemerslijst	25
	Bijlage 4 Ketenbenadering	27

1 Inleiding

Biologische glastuinbouw moet, net als andere sectoren van biologische landbouw, groeien. Glastuinbouw, biologisch of niet, moet op termijn naar projectlocaties (een soort Agro-park). Dit wordt ingegeven door twee beleidsdoelen van de Rijksoverheid.

1. Herstructurering Glastuinbouw (commissie Bukman): Projectmatige Ontwikkeling van Duurzame Glastuinbouw.
2. Ontwikkeling van biologische land- en tuinbouw, dus ook biologische glastuinbouw. Dus krijg je biologisch glas op projectlocaties, en de vraag is: kan dat wel? Om op deze vraag te bezinnen heeft het Expertisecentrum LNV op verzoek van en in samenwerking met de LNV regiodirectie Zuidwest op 13 juni 2001 een workshop georganiseerd over biologische glastuinbouw en projectlocaties. Tijdens de workshop werd vanuit verschillende invalshoeken gekeken naar dit probleem.

De workshop is de eerste fase van een traject in drie fasen. Het tweede deel is een analysefase waarin door middel van deskresearch een haalbaarheidsstudie wordt uitgevoerd. Tenslotte is de laatste fase een toetsing van resultaten in toetsgroepen. Hierin komen verschillende actoren bijeen, om te bepalen hoe met aanbevelingen uit onderzoek beleidsmatig kan worden omgegaan.

De workshop van 13 juni had als doel om beleidskennis en praktijkkennis samen te brengen om te komen tot: verkenning, netwerkbronnen, knelpunten en kansen, oplossingsrichtingen. Als wordt nagedacht over biologische glastuinbouw en projectlocaties; waar zit de crux? Het doel van de workshop is:

- Inventariseren van kansen en knelpunten in informatiebronnen en netwerken.
- Goed gesprek met elkaar.

De workshop werd ingeleid door een drietal sprekers die, ieder vanuit hun eigen achtergrond en ervaring, een visie op (deelaspecten van) biologische- in relatie tot gangbare glastuinbouw gaven. Bij de workshop waren verschillende actoren aanwezig om na te denken over prioritaire punten van biologische glastuinbouw. De biologische telers zelf, vanuit de keten en vanuit mensen die sterk gericht zijn op het ontwikkelen van de projectlocaties. Ook waren er organisaties aanwezig vanuit het onderzoek. Dit leverde een aantal gezichtspunten op voor glastuinbouw op projectlocaties zoals korte omschakelingstijd, logistieke voordelen, energieclustering en kennisuitwisseling. Het leverde ook inzicht in de risico's voor vestiging op projectlocaties zoals imago, ziektedruk, geen geschikte kwaliteit grond, etc.

Het tweede deel van de workshop bestond uit een postersessie, een soort informatiemarkt over biologische glastuinbouw. Tot slot werd teruggeblikt op de doelstelling van de workshop. Was het gelukt om de werelden van biologische-, de gangbare glastuinbouw en ruimtelijke ordening wat dichter bij elkaar te brengen en was het gelukt om genoeg basismateriaal te verzamelen om een haalbaarheidsstudie te starten?

Dit document geeft in hoofdlijnen het verloop van de workshop weer en geeft conclusies en de betekenis voor het vervolgtraject van biologische glastuinbouw op projectlocaties. In de bijlagen zijn de bijdragen van de sprekers (sheets of uitgeschreven tekst) en resultaten van de deelsessies opgenomen. Daarbij is de opbouw van presentaties van de workshop aangehouden.

2 Biologische glastuinbouw

2.1 Ketenbenadering¹

Voor biologische glastuinbouw zijn richtinggevende beleidslijnen de beleidsnota 'Biologische landbouw, een markt te winnen'. Draagvlak, afstemming en samenwerking zijn van groot belang om de groei van biologisch produceren voort te zetten. Voor een betere samenwerking in en tussen de ketens van de biologische land- en tuinbouw in Noord- en Zuid-Holland kunnen tuinders terecht bij de Biologische Keten West. Bij de Biologische Keten West draait het om de volgende vier punten, zie voor toelichting bijlage 4.

- Markt (bron: kpmg studie)
- Vraaggerichte ketens stimuleren
- Arealen
- Glasgroenten: de vraag is groter dan het aanbod

2.2 Primaire productie²

In de vraaggerichte markt zal de consument uiteindelijk bereid moeten zijn te betalen voor het biologisch product. Met het huidige areaal 25 – 50 hectare biologische glasgroenten kan de markt momenteel worden bediend. Veel consumenten hebben moeite met het prijsniveau van biologische geteelde (glas)groenten.

Ervaringen uit de praktijk

- Goede grond is een vereiste voor de producent. Goede grond heeft een goede structuur en is gezond. Dit is nodig vanwege de beperkte mogelijkheid om grond te stomen.
- In chemische bestrijding wordt residu steeds belangrijker.

Projectlocaties

- Bij keuze van projectlocaties zal de ruimte voor wederzijdse invloeden beperkt moeten worden. Inpassing in het landschap is een belangrijk aspect; minstens 5% natuur liefst in corridors (eis EKO certificering).
- Een duurzaam gebruik van energie is zeker gewenst.
- Voordelen: Bij projectlocaties kan er het voordeel ontstaan voor gezamenlijke aanpak van logistiek, machinegebruik, teelttechniek o.a. vanwege de noodzaak tot vruchtwisseling.

¹ Dhr. Hylkema (Dick)

Hij is binnen biologische landbouw actief in de volgende rollen. Voor de WLTO – collectieve belangenbehartiging. Ten tweede actief bij Task force biologische landbouw en ten slotte voor de Biologische Keten West als ketenmanager.

² Dhr. Verbeek (Fons) Biologische teler. In een maatschap biologisch teler van paprika, tomaat en komkommer te Velden (Californië/Horst), op een bedrijf van 7,8 ha. Voor de drie gewassen heeft elke maat een gewasspecialiteit vanaf de vruchtwisseling. Binnen het complex van 7,8 ha verplaatst men steeds mee als teler. Er werd geteeld op steenwol maar nu is omgeschakeld naar productie vanaf de grond.

Wat maakt biologische glastuinbouw op projectlocaties bijzonder

- Grond: kwaliteit.
- Landschappelijke inpassing:
 - a) verweving andere functies: natuur, wandelroutes, recreatie-info centra, etc.;
 - b) imago;
 - c) ruimtelijke inpassing: concentratie versus spreiding.Nuancering: veel locaties spelen hier op in!
- Beschikbaarheid arbeid:
 - d) Kennisintensief;
 - e) Lichamelijk inspannend 'zwarte handen'.
- Grondkosten -> concurrentie.
- Logistiek.
- Organisatie -> sturend.
- Communicatie: begrip voor elkaar.

Impressietekening biologische glastuinbouw op projectlocaties, Roland Poort

2.3 Projectlocaties³

Bij projectontwikkeling van nieuwe glastuinbouwlocaties komen veel aspecten op het gebied van duurzaamheid aan de orde, zoals:

- Optimale verkavelingstructuur:
 - a) Schaalvergroting;
 - b) Milieumaatregelen.
- Optimale energie-infrastructuur; benutting van restwarmte en CO₂.
- Gesloten waterinfrastructuur:
 - c) Regenwateropvang;
 - d) Regenwaterafvoer;
 - e) Waterzuivering;
 - f) Gietwater.
- Landschappelijke inpassing.
- Goede arbeidsvoorzieningen.
- Collectieve afvalverwerking.
- Dicht bij verkeersaders.
- Belang herstructurering.
- Multifunctionaliteit:
 - g) Veel groen en wateropvang;
 - h) Fietspaden;
 - i) Recreatiemogelijkheden.

Er wordt hoegenaamd geen aandacht besteed aan biologische teelten. Ook de regeling voor duurzame glastuinbouw (Stidug) gaat hier niet op in. Je merkt zelfs dat bij een aantal projectontwikkelaars de term biologische teelt associaties oproept van alternatief en hobbymatig.

Teeltaspecten

Een aantal aspecten/knelpunten die van groot belang zijn bij de biologische tuinder, en waarin de glastuinbouwlocaties een rol kunnen spelen:

- Omschakelperiode: een nieuwe glastuinbouwlocatie kan alvast gronden geschikt maken voor biologische teelt (bijvoorbeeld inzaaien gras/klaver, geen kunstmest, alvast onder controle van Skal).
- Grondsoorten/bodemvruchtbaarheid: teelt in de grond is ook van belang voor chrysanten, fresia en zomerbloemen. Inzaai klaver bevordert de structuur. Ook ideaal bij de kassenbouw.
- Faciliteiten en infrastructuur. Ook een biologische tuinder heeft veel belang bij zaken als:
 - duurzaam gietwater;
 - arbeidsvoorziening;
 - toelevering en collectief vervoer;
 - energie-infrastructuur (groene energie wordt ook van belang voor ecoteelt);
 - verkaveling.
- Groenfinanciering: een duurzame projectlocatie voldoet aan de eisen van een groenlabelbedrijf (punten halen, aanvullen met een groenlabelkas).
- Vruchtwisseling: een biologische tuinder heeft meerdere teelten. Concentratie geeft mogelijkheden wat betreft centraal sorteren en –afzet.
- Schone omgeving/besmettingsgevaar: communicatie over besmettingsgevaar buurman. Kleinere omvang van het glastuinbouwgebied betekent een beperktere infectiedruk (met name insecten).

³ Dhr. Kuijper (Adri) acquisiteur glastuinbouw Noord-Nederland. Glastuinbouwgebieden in het Noorden in de volgende locaties: Klazienaveen en Erica, Berlikum, Hoogezand-Sappemeer, Eemsmond. Daarnaast worden twee nieuwe locaties ontwikkeld in Emmen en Berlikum.

- Nieuwvestiging biologische tuinder: zeer gewenst om zijn vakmanschap en pioniersmentaliteit.

Samenvattend

- Glastuinbouwlocaties
Inzicht krijgen in:
 - a) aantal biologische tuinders;
 - b) aandeel ecoteelt in de glastuinbouw;
 - c) professionaliteit;
 - d) eigen mogelijkheden.
- Ecoteelt
Inzicht krijgen in de mogelijkheden die glastuinbouwlocaties te bieden hebben. Duurzaamheid is zowel voor gangbare- als biologische glastuinbouw een aandachtspunt.
- Aanbevelingen:
communicatie;
inventarisatie;
sturingsmogelijkheden bijvoorbeeld Stidug;
versterken/afstemmen bestaande ontwikkelingen.

Loskomen van de problemen van vandaag en met volle vaart werken aan de toekomst van de glastuinbouw op lange termijn. Het zal anders zijn: wijze van produceren; input fossiele brandstoffen nihil; geen uitstoot CO₂ maar gebruik (consumptie CO₂); beperkte B.M.-middelen; beperking input nutriënten; voedselveiligheid/Eurep-GAP/HACCP.

Biologische glastuinbouw kan zich met gangbare tuinbouw versterken. Dit komt doordat de twee sectoren naar elkaar toe groeien waarbij biologische teelt professionaliseert.

3 Kansen en risico's van biologisch glas op projectlocaties

Na de inleidingen over biologische glastuinbouw op projectlocaties werd in drie groepen verder gediscussieerd over de kansen en belemmeringen van glastuinbouw op projectlocaties. Er is een lijst gemaakt met onderwerpen die hier op betrekking hebben. Deze drie lijsten zijn in bijlage 2 weergegeven. Deze drie lijsten vormen samen een groslijst die als startpunt kan dienen voor een nadere uitwerking.

De groslijst ziet er als volgt uit:

	Belang	Kans	Knelpunt
Omschakelen (kortere omschakelperiode)	+	*	
Residu		*	
Logistiek	+	*	
Kennisuitwisseling		*	
Faciliteiten delen		*	
Energie clustering	+	*	
Imago	+		*
Multifunctioneel			*
Grond (kwaliteit)	++		*
Ziekte druk (relatie met gangbare/naburige telers)	++		*
Kosten grond	+		*
(Duurzame) energie		*	
Landschappelijke inpassing (marketing)	+	*	
Arbeid	+	*	
Gezamenlijke logistiek/afzet locatie t.o.v. afnemers	+	*	

Opvallend aan de groslijst dat er behalve de knelpunten ook veel kansen genoemd worden voor biologisch glas op projectlocaties. Sommige onderwerpen (met een kruisjes) werden meerdere keren genoemd. De onderwerpen met twee kruisjes noemde iedereen en werden met veel nadruk genoemd.

4 Informatiebronnen en netwerken

De aanwezigen hadden tijdens een postermarkt gelegenheid om bij elkaar te 'shoppen'. Aan de hand van zes thema's zijn de belangrijkste nieuwtjes en tips met elkaar uitgewisseld. Hierdoor ontstond de mogelijkheid om beleidskennis en praktijkkennis met elkaar te verbinden. Er is nagedacht, kennis uitgewisseld en opgesomd welke informatiepunten over (biologische) glastuinbouw en projectlocaties momenteel al bestaan, om elkaar wegwijs te maken. Er zijn nog vragen over knelpunten en kansen en in welke richting naar oplossingen kan worden gezocht, ook dit is op de markt genoemd. De belangrijkste punten zijn per thema verzameld en opgeschreven.

4.1 Teelttechnische en bedrijfsmatige opgaven (Geert Welles, PPO)

- Sturing afhankelijk van kwaliteit grond?
- Mate van inzigging -> emissie.
- Inzetbaarheid (+beschikbaarheid bijv. Westland – Emmen) duurzame energie:
 - wind;
 - biomassa;
 - warmtepompen.
- Ziektegedruk:
 - residu.
- Waterkwaliteit:
 - zoutgehalte;
 - lichtverlies (Fe).
- Regionale inzet.

4.2 Ruimtelijke ordening / infrastructuur (Lisette Soeters, LNV)

Netwerk

- afzetorganisaties (kennis), provincies;
- nutsbedrijven LTO's (www.tuinbouwlocaties.nl);
- gemeenten;
- projectontwikkelaars (Arcadis, DLV, vd Waal&Partners, Oranjewoud, Grontmij);
- waterschappen;
- NOVEM (clusters);
- Stichting innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster; glastuinbouw (Henk v. Oosten) –multifunctionele inrichting/ruimtelijke kwaliteit;
- Stichting Acquisitie Glastuinbouw Noord-Nederland (SAGNN), Eelde (www.sagnn.nl).

Infobronnen

- Agro Eco, Bennekom.
Locatiestudie biologische landbouw (WKK).
Vakblad Biologische glastuinbouw: uitgave nr. November '99, Pionieren in de polder.
Kas van de toekomst.
- PPO glastuinbouw (op basis van programma-eisen -> schetsontwerpen met spec. biologisch).
- Proefstation glastuinbouw, kas in landschap.
- Provincie Noord-Brabant, beleidsnota glastuinbouw (alg.) Piet Janmaat, toekomst modelstudie Moerdijkse Hoek.
- Kennisdagen WUR-tunnelkassen (gerecycled folie), ook in vakliteratuur.
- Provincie Zuid-Holland Nota koersbepaling (beleid tbv streekplan).
- Algemeen: MER, locatieonderzoek.

- TNO Inro, beperken kilometers/gecombineerd vervoer (KLICT-project: Van Hecke catering).
- LEI (Anita vd Kruijf) Clustering glastuinbouw.
- VROM (Jan Elzinga) glastuinbouw.

Punten voor de toekomst: multifunctioneel, inrichting, imago

4.3 Regelgeving (Inge Hoogerbrugge, LNV)

Infobronnen

- EU-richtlijn 2092/91.
- AMVB-glastuinbouw.
- Planologisch kader.
- RSBP.

Knelpunten

- Maximaal 170 kg stikstof per jaar.
- Vruchtwisseling.
- Gewasbeschermingsmiddelenbeleid.
- Concentratiebeleid.
- Te veel regelgeving.
- Financiering collectieve voorzieningen en maatschappelijke eisen.

4.4 Logistiek en clusters (Dick Hylkema, LTO)

Infobronnen

- Rapport Wijffels (intensieve landbouw geconcentreerd; is er verschil tussen gangbaar- en biologisch glas?) Onderscheid grond- en niet grondgebonden.
- Leer ook van gangbare stromen (VBA-veiling).
- Albert Heijn.
- Biologische keten West (voor een betere samenwerking in en tussen de ketens van de biologische land- en tuinbouw in Noord- en Zuid-Holland).

Netwerk

- Weinig bekend.
- Sierteelt aanboren; afzetdifferentiatie (-); consument (+ ? -- lange termijn).
- Omdat groenten een voedingsmiddel is, is hiervan meer bekend dan sierteelt. Omdat een verschuiving van groente naar bloemen wordt verwacht: ook voor sierteelt kennis nodig. (paprika/komkommer/tomaat); bron statistiek LEI (CBS).
- SKAL: lijst aangeslotenen (via Biologica).
- Bij de handelsstroom /-keten zitten.
- Leren van buurlanden, hoe is het daar?
- Cluster AH-telers (EKO + gangbaar) (Laurens etc.).
- Odin, Geldermalsen; groente- en fruitabonnement (www.odin.nl).

4.5 Milieuaspecten (Leo Oprel, LNV)

Stellingen

- De huidige lage stikstofnormen voor de biologische teelt leiden in de glastuinbouw tot meer milieubelasting dan de gangbare glasteelten, hoewel de bemestingsnormen gangbare glastuinbouw veel meer stikstofgebruik toestaan.
- Voor de biologische glastuinbouw zijn projectlocaties de enige mogelijkheid om duurzaam met energie te kunnen omgaan.
- Vanuit de filosofie van de biologische teeltwijze zijn alleen (veel en verspreide) kleine projectlocaties wenselijk.
- De ideale projectlocatie is een clustering van glastuinbouw met melkveehouderij in een gebied met veel natuur(afval) vanwege mest en energie uit mest.

Over het algemeen konden de aanwezigen zich vinden in stellingen drie en vier (veel en verspreid hoort bij de filosofie en de optimale combinatie is glastuinbouw met melkveehouderij en natuur). Dat komt doordat deze opties aan tal van voorwaarden en knelpunten die ter sprake geweest zijn, tegemoet komen.

De stelling over de grotere milieubelasting als gevolg van de N-richtlijn voor de biologische bedrijven was kennelijk nieuw want zo had men er nog nooit over nagedacht. Voor enkele aanwezigen was deze stelling iets te inhoudelijk omdat men (te) weinig van mest afwist. Hetzelfde geldt ten aanzien van de stelling dat 'duurzaam omgaan met energie' alleen mogelijk is op projectlocaties.

Veel mensen zijn kennelijk nog erg gericht op de korte termijn. Inhoudelijk is weinig kennis over de twee achilleshielen (mineralen en (duurzame) energie) voor goede biologische teelt onder glas.

4.6 Imago (Joost Guijt, Platform Biologica)

Consument

Potentiële koper biologische producten is op te splitsen* in:

- postmaterialist: prioriteit = milieu;
- kosmopoliet: prioriteit = gezondheid, algemene maatschappelijke vraagstukken;
- traditionele burgerij: prioriteit = gezondheid, prijs/kwaliteit.

(*Bron: motivation)

Buitenland

Prioriteit = betrouwbaarheid, veiligheid, prijs/kwaliteit.

Politiek

Weinig uit onderzoek bekend van imago biologische glastuinbouw

Verschillen in perceptie

Consument

- postmaterialist heeft zijn twijfels “biologisch en kasteelt zijn moeilijk te rijmen”;
- kosmopoliet maakt geen onderscheid “komt mijn groente uit de kas? Nou en?”;
- traditionele burgerij vertrouwt op keurmerk en kijkt naar prijs/kwaliteit “het is EKO dus het zal wel goed zijn”.

Verschil voor consument vervaagt, verschillen worden moeilijker te communiceren
imago van glastuinbouw: lelijk, hoort niet.

Gangbare tuinder

- bio als bron nieuweling;
- bio: ze gaan hun gang maar;
- bio = bron van ziekten, enz.

Gangbaar en bio groeien naar elkaar toe “waarom zou ik omschakelen?”

Buitenland

Vertrouwt op Hollandse voorsprong en kasteelt.

Maatschappelijke organisaties

- belang? Imago? Belangrijk punt want de markt is de basis;
- beïnvloeden –verschil energiebron, duurzame energie;
- rekening mee houden (normering) -> projectlocatie inrichten, rekening houden met perceptie/ideaal beeld;
- meeliften met/versterken van algemene imago biologische landbouw;
- informeren (infocentrum op projectlocatie);
- laat landbouwpraktijk niet door streven naar imago sturen:
risico:
 - wordt speelbal
 - inhoud holt uit

Verband imago – projectlocatie

Wel bio locatie en dan:

- grote biodiversiteit;
- mooi;
- goed te presenteren naar buiten;
- meerkosten?
- Imago projectlocatie aantrekkelijk maken voor potentiële biotuinders.

5 Ten slotte

De drie inleiders hadden een boodschap. Wordt deze gedeeld; zijn we goed bezig?

Dhr. Dick Hylkema (Biologische Keten West en belangenbehartiger WLTO)

De gangbare glastuinbouw heeft al een goede insteek gekozen. Hierin zijn onderdelen van biologische glastuinbouw terug te vinden. Soms is er sprake van mengeling. De volgende stap is om deze mengeling te structureren. Verder is het goed als tuinders zich meer dan nu realiseren wie hun afnemer is.

Dhr. Fons Verbeek (Biologisch glasgroenteteler)

Vroeg zich vooraf aan de workshop af of hij de tijd niet beter kon besteden op zijn eigen bedrijf. Achteraf vond hij het zeker de moeite waard, ook voor de sector biologische glastuinbouw. Hij gaf als tuinder aan op korte-termijn te denken en te werken. Hij vond het leerzaam om van gedachten te wisselen over lange-termijn denken betreffende energie en mineralen. Hij waardeerde de discussie positief.

Dhr. Adri Kuijper (Projectontwikkelaar glastuinbouwlocaties)

Heeft nog een aantal vragen. Voor aanvang van de workshop heeft hij twee Eko-tuinders bezocht. Wat is een biologische tuinder? Hebben Eko-tuinders hetzelfde voor ogen? Er zijn veel raakvlakken tussen Eko- en gangbare tuinders. Wat is praktisch, kostentechnisch haalbaar en wat is bruikbaar?

Dhr. Jan van Esch (EC-LNV)

Organiseerde de workshop in opdracht van LNV Directie Zuidwest. Vroeg zich voor aanvang af of 'biologische glastuinbouw' en 'projectlocaties' wel bij elkaar passen. Het is een taak om van het Rijk om beleidsdoelen op elkaar te laten aansluiten. Momenteel is nog teveel onbekend om er uitspraken over te kunnen doen. De workshop heeft bijgedragen om meer begrip te krijgen en om samen prioritaire punten te bepalen. De prioritaire punten geven een aangrijpingspunt om mee verder te gaan. We weten inmiddels al heel veel om mee verder te gaan; dat geeft een goed gevoel.

Dhr. Adri Bakker (LNV-ZW)

Zag als opdrachtgever (LNV Zuidwest) en projectleider dat deelnemers kennis van hun materie bezitten en hij is blij dat deelnemers gretig zijn om hiervan te vertellen. In Zuidwest bevindt zich 40% van de Nederlandse primaire glastuinbouw. Het is voor dit deel van Nederland belangrijk dat nagedacht wordt en dat kennis wordt gedeeld over nieuwe ontwikkelingen. Verder viel het op dat verschillende schakels uit de keten bij de workshop aanwezig zijn; hierdoor is het mogelijk om een beeld compleet te maken. De volgende stap is om deelname om te zetten in vervolgvactiteiten. Het is voor formulering van beleid zaak om signalen uit de maatschappij op te pakken. De verantwoordelijkheid voor beleid ligt nu anders dan vroeger.

Zal de glastuinbouw na de workshop anders zijn? Er komt nog veel af op degenen die biologische glastuinbouw ontwikkelen. Eenvoudig omdat het op velerlei 'terrein' in een pionierspositie verkeert, zowel regionaal, nationaal en binnen de Europese Unie. Voorlopig valt het wel mee, maar wie stimuleert biologische glastuinbouw? Inzet van de overheid is niet vanzelfsprekend. Deze verantwoordelijkheid is nog een punt van aandacht.

5.1 Vervolg

De workshop heeft een aantal prioritaire aandachtspunten en netwerkbronnen opgeleverd. Deze informatie is sturend voor een haalbaarheidsstudie naar randvoorwaarden voor biologische glastuinbouw. Op aantal locaties (o.a. projectlocaties) komen veel nieuwe vestigingen. Biologische landbouw en herlocatie van glastuinbouw wordt vanuit LNV een warm hart toegedragen. Dat biedt mogelijkheden om, als er toch nieuwe vestigingen komen, meteen de biologische optie naar voren te schuiven. Op basis van uitkomsten worden uitgangspunten van LNV voor biologische glastuinbouw vastgesteld.

In hoofdlijnen wordt onderzocht onder welke randvoorwaarden biologische glastuinbouw op projectlocaties haalbaar is. Het gaat om haalbaarheid van biologische glastuinbouw in de breedste zin: economisch, kennis, kansen, aandachtspunten, ruimtelijke voorwaarden, teelttechnieken etc. met als resultaat: randvoorwaarden. Wat is biologische glastuinbouw – waarin onderscheidt het zich van 'gewone' glastuinbouw? Op dit moment heeft LNV nog onvoldoende inzicht in randvoorwaarden voor biologische glastuinbouw. Om deze te bepalen wordt contact gezocht met deelnemende organisaties, daarbij worden sleutelpersonen geïnterviewd. Op basis van uitgangspunten voor LNV wordt biologische glastuinbouw vastgesteld.

De uitgangspunten zijn:

- zoveel mogelijk uitgaan van bestaande informatie;
- geen detailonderzoek, meer een impressie;
- deskresearch en interviews;
- regelmatige afstemming EC en DZW;
- DZW coördineert voor andere betrokken organisaties.

Tenslotte is de laatste fase een toetsing van resultaten in toetsgroepen. Hierin komen verschillende actoren bijeen, om te bepalen hoe met aanbevelingen uit onderzoek beleidsmatig kan worden omgegaan.

Bijlage 1 Programma workshop

Biologische glastuinbouw op projectlocaties; wat is daar voor nodig, is dat anders dan glastuinbouw?

Doel van de workshop : het leveren van punten van verschil tussen biologische glastuinbouw en gangbare glastuinbouw op projectlocaties.

Plaats: EC-LNV Galvanistraat 7, Ede

Programma

- 13.00 uur ontvangst
- 13.15 uur welkom door middagvoorzitter de heer H. Smit van het EC-LNV
- 13.20 uur inleidingen door:
- ketenmanager de heer D. Hylkema
 - biologische glastuinder de heer F. Verbeek
 - projectontwikkelaar de heer A. Kuijper
- 13.50 uur **eerste deelsessie:**
daar gaat het om, dat zijn de prioritaire punten
- 14.50 uur resultaten; een groslijst
- 15.00 uur **koffie/theepauze**
- 15.15 uur **tweede deelsessie:**
interactieve postermarkt met thema's:
- teelttechnische en bedrijfsmatige opgaven
 - ruimtelijke ordening
 - regelgeving
 - logistiek en clusters
 - milieuaspecten
 - imago
- 16.15 uur **derde deelsessie (plenaire deel):**
de oogst
- 16.45 uur afsluiting met een drankje

Bijlage 2 Rapportage uit de deelsessie 1

Waar gaat het om; waarom is dat zo belangrijk. Wat zijn belemmeringen en kansen?

Groep o.l.v. Adri Bakker

Kansen projectlocaties

- omschakelen;
- residu;
- logistiek;
- kennisuitwisseling;
- faciliteiten delen;
- energie clustering.

Risico projectlocaties

- imago;
- multifunctioneel.

Beleid is:

- glastuinbouw concentreren;
- generiek.

Waarom solitair en waarom projectlocatie?

- solitair moet door: beste grond, geen burenoverlast, kringloop sluiten met andere bedrijven imago, geen chemisch residu, vruchtwisseling op eigen bedrijf;
- projectlocatie moet door: omschakelingsperiode is te bekorten, logistiek, kennisuitwisseling, beleid, faciliteiten delen;
- Kleine clusters zijn aantrekkelijk financieel en vanwege de energievoorziening. Alleen voor uitgangsmateriaal speelt insecten en ziektedruk van de burens. Multifunctioneel grondgebruik en verbreedde bedrijven passen niet op projectlocaties;
- In de groenteteelt is biologisch een groot, professioneel bedrijf. In de sierteelt is dit nog niet duidelijk.

Groep o.l.v. Lisette Soeters

Prioritaire punten

- Grond (kwaliteit):-> Grond bij gangbare teelt niet, bij biologisch wel van cruciaal belang. Welke teelt mogelijk is, is afhankelijk van grondsoort. Onbekendheid wat nu kwaliteit is bij projectlocaties.
- Omgeving: Clusteren of apart?
- Risico's infectiedruk-> minimaliseren risico's infectiedruk, gericht variatie van teelt.
- Inpassing in omgeving -> integreren in natuur? Niet zo grootschalig.
- Imago-> milieuvriendelijker, groener gewenst?
- Arbeid-> plaatsgebonden en ander soort werk (vraagt iets meer idealisme).
- Kosten en grond-> productiekosten liggen hoger, bij huidige uitgifteprijs concurreren met gangbare glastuinbouwers is moeilijk.
- Logistiek-> verspreid versus concentreren.
- Communicatie-> begrip voor elkaar.
- Organisatie-> organisatie die stuurt (inrichting, werving etc).

Groep o.l.v. Jan van Esch

Waar gaat het om?

- Grond (kwaliteit/kosten) -> assortimentkeuze: bepaalt mede bedrijfstype.
- EU richtlijnen (discussie gestuurd door Nederlandse visie).
- Ziektedruk (relatie met gangbare/naburige telers).
- Gezamenlijke logistiek/afzet locatie t.o.v. afnemers.
- (Duurzame) energie.
- Omschakeling.
- Landschappelijke inpassing (marketing).
- Arbeidspool (verschillende arbeidsfilms gangbaar/biologisch).
- Clustering vs. stand-alone.

Bijlage 3 Deelnemerslijst

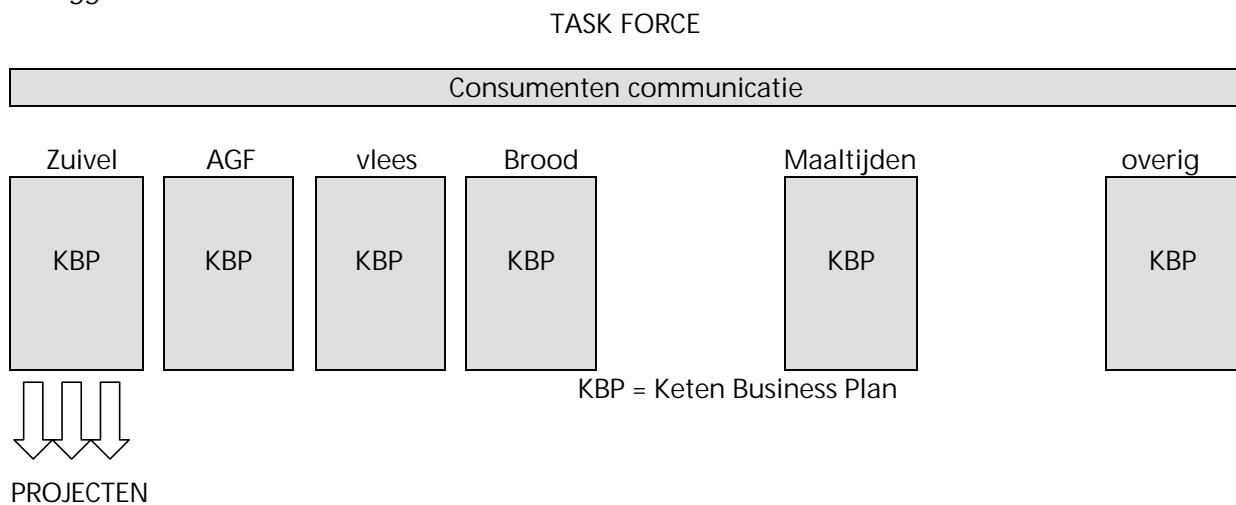
Naam	Organisatie	Woonplaats
• A.W.J. Bruyn	Projectlocatie Luttelgeest II	Emmeloord
• P. Brul	Agro Eco	Bennekom
• A. Jonker	Bijo	's-Gravenzande
• J. Vrieze	Bloemenveiling Aalsmeer	Aalsmeer
• L. Soeters	Directie Zuidwest	Dordrecht
• A.J.A.W.M. Betting	Directie Zuid	Eindhoven
• A. Bakker	Directie Zuidwest - secretaris themaoverleg Biologische Landbouw	Dordrecht
• A. Almasi	Expertisecentrum LNV	Ede
• H. van Staveren	Expertisecentrum LNV	Ede
• J. van Esch	Expertisecentrum LNV	Ede
• L. Oprel	Expertisecentrum LNV	Ede
• H. Smit	Expertisecentrum LNV	Ede
• H. Bulthuis	Expertisecentrum LNV	Ede
• I.M. Eeuwes	Innovatie Steunpunt Wageningen	Angezen
• D.H. van Stiphout	IOPW/BCW	Den Haag
• Litjens	LCMN	s-Gravenzande
• S. ten Have	LLTB	Roermond
• D. Hylkema	Biologische Keten West / WLTO	Haarlem
• F. Verbeek	Biologische glasgroenteteler	Velden
• A. Kuijper	Glastuinbouwacquisiteur	Eelde
• Ir. G.J.M.J. Brueren	LTO-Nederland	Den Haag
• A.L. Rodenburg	LTO-Nederland	Den Haag
• P.M. Boonekamp	Plant Research International	Wageningen
• J.H. den Dunnen	Plant Research International	Wageningen
• J. Guijt	Platform Biologica	Utrecht
• B. van der Maas	PPO glasgroente	Naaldwijk
• G.W.H. Welles	PPO -Glastuinbouw	Naaldwijk
• M. Mentjox	Productschap Tuinbouw	Zoetermeer
• P. Janmaat (vervanger)	Provincie Noord-Brabant	s-Hertogenbosch
• J. Bergsma	Skal	Zwolle
• L.J.M. Raaymakers	VEK Adviesgroep	Venlo
• P. Boogaard	VEK Adviesgroep	s'-Gravenzande
• B. Willems	Werkgroep biologische groenteteelt	Buurmalsen
• R. Kooistra	WLTO	Haarlem
• N. Verhalte	ZLTO	Goes
• M. Mul	Zuiveringschap Hollandse Eilanden en Waarden	Dordrecht

Bijlage 4 Ketenbenadering

Markt (bron: kpmg studie)

- Consumptie: 1% totaal voeding.
- Vooral voorlopers-markt ("milieu, dierenwelzijn, gezondheid").
- Groei: via nieuwe groep "gezond & lekker, supermarktkopers (concept).
- 1999 > 4000 verkooppunten, 1995 : 70.

Vraaggerichte ketens stimuleren

Arealen??

- Totaal areaal 4500 ha voedingstuinbouw
- 1% ongeveer biologisch
- in aantal jaren richting 100 ha (incl. export, excl. sierteelt)

Glasgroenten: de vraag is groter dan het aanbod

- Veel knelpunten: omschakeling
- Pull & push gelijktijdig!
- Projectlocaties: onderdeel van de push gericht op lange termijn. Het juiste moment bepalen.

